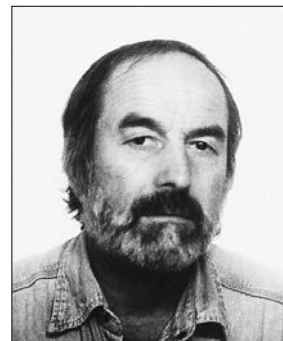

KE SMYSLU PRŮZKUMU A DOKUMENTACE ŠIRŠÍHO SOUBORU HISTORICKÝCH STAVEB

ING. ALFRÉD SCHUBERT

První československý památkový zákon z roku 1958 definoval památku jako kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, umění, techniky atd. Až druhý, po novelizaci dodnes platný zákon z roku 1987 vztahuje pojem kulturní památky pouze na nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, prohlášené za kulturní památky Ministerstvem kultury České republiky. O památkové hodnotě mnoha nezapsaných starších staveb jistě není třeba pochybovat. I při celkovém nedostatku kapacity odborných pracovníků se již podařilo zpracovat základní dokumentaci některých rozsáhlých souborů nechráněných historických budov. Zkusme se v rámci tohoto úvodníku zamyslet nad možnostmi průzkumu a dokumentace širšího stavebního fondu a stále ještě značného množství hodnotných starších stavebních prvků i nad smyslem takové činnosti.

Odborníci, kteří věnovali uvedené práci stovky hodin svého volného času, nebyli vedeni jen zájmem o určitou specifickou skupinu stavebních památek. Byli si také vědomi skutečnosti, že vzhledem k současnému přístupu převážně (bohužel) části občanů k našemu architektonickému dědictví se mnohé ze zkoumaných a dokumentovaných staveb nemusí dočkat příštího desetiletí. V některých regionech se podařilo provést plošnou inventarizaci lidové architektury, průzkum a základní dokumentaci industriální architektury, drobné sakrální architektury, panských dvorů nebo třeba i starších mostů. Mnohem větší je ovšem počet historických budov a jiných objektů, které na dokumentaci a zhodnocení svého významu stále ještě čekají. Jde o některá nechráněná města a obce, části chráněných sídel, kromě výše zmíněných druhů staveb také např. o drážní architekturu.

V průběhu větších akcí nebo dílčích úprav průběžně mizí bez jakékoliv dokumentace řada hodnotných autentických stavebních prvků. Jde např. o starší omítky, podlahy a dlažby, okna a dveře, pozůstatky výmalby interiérů z 19. století atd. Malá pozornost je věnována zachycení dochované podoby starších dlažeb vozovek a chodníků. Pokud je známo, bez řádné dokumentace byla v Praze likvidována proslulá původní chodníková mozaika a byla nahrazena dlažbou s odlišnými vzory, provedenou z jiného druhu kamene.

O významu průzkumu a dokumentace širšího souboru historických staveb i jejich jednotlivých součástí pro příští generaci historiků umění a stavitelství nejspíš není nutné diskutovat. Je třeba počítat s tím, že nástupci dnešních badatelů budou pravděpodobně věnovat svůj zájem i mladším objektům a různým, zatím ještě hojně se vyskytujícím, postupně však mizejícím součástem starších budov.

Průzkum a včasné rozpoznání památkové hodnoty může přispět k záchraně ohrožených historických staveb a jednotlivých stavebních prvků. V této souvislosti je vhodné připomenout, že s výsledky průzkumu by měli být seznámeni nejen odborníci, ale také vlastníci příslušných nemovitostí, správy měst a obcí a co nejširší veřejnost. Výzvou k prezentaci poznatků získaných při průzkumu památek byl zakončen již úvodník předchozího čísla tohoto časopisu. Články v místních denících a týdenících jistě nezvýší věhlas autora v akademické obci, mohou však místním občanům pomoci nalézt vztah k historickému prostředí, které je obklopuje. Podobný význam může mít např. i výstava fotografií a skic se stručným vysvětlením historické ceny zobrazených staveb a jejich částí, uspořádaná v prostorách městského či obecního úřadu nebo místního kulturního zařízení. Zkušení pracovníci, schopní provádět stavebněhistorické průzkumy, jsou ovšem přetíženi svou odbornou prací, jejich čas je drahý. Nejruznější orgány a organizace mají své mluvčí pro styk s médií a veřejností, zvláštní pracovníky pro popularizaci své práce a šíření svých ideí. Neměl by takovou možnost mít i Národní památkový ústav?

Vlastníci staveb, kterým hrozí znehodnocení interiéru nebo úplný zánik, si při rozhovoru s pracovníky provádějícími průzkum často povzděchnou, že by památku rádi zachránili, ale chybí jim de-

setimiliony nebo stamiliony korun potřebné pro financování stavebních prací. V takových případech je vhodné upozornit, že celková obnova nebo rekonstrukce nemusí představovat jediné řešení. Přežití historické budovy může někdy zajistit pouhé doplnění nebo přeložení krytiny, někdy také jen pečlivá oprava úzlábí, kterým soustavně zatéká. Finanční náklady takových dílčích akcí už nemusí být vyjádřeny sedmi nebo osmimístnými čísly; potřebné částky se mohou pohybovat v řádu statisíců nebo také jen desetitisíců korun. Pro některé stavby může být záchranou prozatímní zakrytí střechy, nepopulární řešení, považované leckdy za plýtvání finančními prostředky a zohyzdění památky. Jde-li však o jedinou možnost, jak historickou budovu zachránit před devastací nebo zánikem, není správné takové nouzové opatření odmítat. Důkladně provedené provizorní zastřešení může ohroženou architektonickou památku chránit po několik desetiletí, může jí pomoci přežít.

Zkusme se ještě jednou zabývat smyslem dokumentace autentických součástí starších staveb. Lze předpokládat, že někteří z potomků dnešních ne právě úzkostlivých vlastníků se odmítnou smířit s pokazeným vzhledem svých nemovitostí a pokusí se navrátit jim podobu lépe odpovídající charakteru architektonické památky (ať už zapsané nebo nezapsané). Kvalitní, co nejpodrobnější dokumentace likvidovaných starších stavebních prvků bude pro ně nepochybně mít velkou cenu. O tom, do jaké míry je změna dnešního necitlivého přístupu značné části vlastníků, státní i místní správy ke kulturnímu dědictví pravděpodobná, můžeme v současné době pouze přemítat. K určitému optimismu nás opravňuje skutečnost, že se snahou o nápravu nevhodných zásahů, ke kterým došlo v druhé polovině 20. století, se v ojedinělých případech setkáváme už dnes. Jde zejména o významná architektonická díla, jejichž obnova je financována z veřejných prostředků, také však o stavby lidové architektury.

Výše uvedený optimistický předpoklad lze podpořit třeba tímto příkladem: Právě v těchto dnech se vlastník jednoho z pražských činžovních domů vyptává nájemníků, nemají-li ve svém albu snímek, na kterém by byla kromě členů rodiny zachycena i podoba původních hlavních domovních dveří. Chystá se v rámci připravované opravy fasády vyměnit nevzhledné kovové dveře, osazené do vchodu z ulice před 30 nebo 40 lety. (Nové dveře by měly být označeny letopočtem, případně malou tabulkou s vysvětlením, že jde o repliku původních dveří.) Je jistě zajímavé, že stejný vlastník nedokázal zabránit nedávno provedené výměně mozaikových dlaždic na podestě za hlavními domovními dveřmi. Je možné, že jeho nástupce jednou usoudí, že nové dlaždice kazí vzhled jinak vcelku autentického schodišťového prostoru, a bude litovat, že nemá k dispozici dokumentaci původního stavu.

Je samozřejmě nutné přiznat, že kýžený rozsah dokumentace širšího souboru starších staveb a jejich hodnotných součástí mnohonásobně přesahuje časové možnosti pracovníků odborných institucí památkové péče i nepočtených profesionálů zabývajících se uvedenou činností. Má tedy vůbec smysl zabývat se podobnými úvahami? Stojí za zamyšlení, nemohla-li by značnou část práce zastat různá občanská sdružení, k jejichž cílům patří i zachování kulturního prostředí příslušných obcí a měst, případně amatéři zájemající se v daném regionu o tamější historickou architekturu. Zpracování systematické, co nejpodrobnější fotografické dokumentace exteriéru budov celých historických sídel nebo jejich ucelených částí, dále např. též starších dlažeb veřejných komunikací a prostranství, by pro ně mohlo být přiměřeným, vcelku zajímavým a v období digitální fotografie zvládnutelným úkolem. V dokumentaci fasád by neměly chybět i detailní záběry jednotlivých architektonických článků, oken, dveří atp. Záslužným počinem by bylo i zachycení dochované podoby veřejných prostor starších nájemních domů (chodby, schodiště). Jejich původní, často velmi kvalitní řešení bývá znehodnocováno různými utilitárními dílčími úpravami, o kterých nejsou příslušná odborná pracoviště předem informována. O finanční příspěvek pro pokrytí poměrně nízkých nákladů dokumentace by nebylo nutné žádat jen MK ČR nebo správu měst a obcí. Jistě by bylo možné hledat podporu také u různých kulturních organizací a u místních podnikatelů.

Všichni víme, jakou cenu dnes mají nejrůznější snímky, na kterých je někdy zcela nahodile zachycen starší stav historických staveb a jejich částí. Tvář českých měst a obcí se nám mění před očima. Není třeba pochybovat o tom, že systematickou a bezpečně uloženou dokumentací širšího stavebního fondu by v bližší i vzdálenější budoucnosti velmi ocenili jak odborníci, tak i mnozí vlastníci historických budov. Pro pořízení dokladů jejich dochovaného stavu a co nejučinnější prezentaci výsledků stavebněhistorických průzkumů, která může přispět k záchraně architektonických památek, je nutné hledat i netradiční, dosud málo využívané cesty.

V předchozích odstavcích jsem se pokusil uplatnit různé úhly pohledu na danou tematiku, v mezích úvodníku se zabývat smyslem zkoumání historických staveb a jejich podrobné dokumentace. Na závěr si dovoluji vyjádřit své přesvědčení, že NPU a další složky památkové péče by měly hledat možnost zapojení většího počtu spolupracovníků do uvedené užitečné činnosti, měly by zjištěné poznatky nápaditě využívat k ovlivnění postoje veřejnosti. Předpokládám, že konkrétní podněty k jednotlivým takovým krokům budou vycházet především od nás, čtenářů časopisu Průzkumy památek.

